

Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland

Enkele achtergrondgegevens

Samenvatting. Ter verdere inleiding van de serie 'Etniciteit' worden enkele achtergrondgegevens verschaft over migranten in Nederland. In het bijzonder wordt stilgestaan bij de problematiek van de in Nederland wonende Turkse en Marokkaanse migranten en hun gezinsleden.

VERHOEVEN WP. Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland. Enkele achtergrondgegevens. Ned Tijdschr Tandheelkd 1993; 100: 191-4.

W.P. Verhoeven, *staffunctionaris bureau Voorlichting Gezondheidszorg Buitenlanders*

Trefwoord: Etniciteit

Datum van acceptatie: 20 september 1992.

Adres: Mevr. W.P. Verhoeven, Bureau Voorlichting Gezondheidszorg Buitenlanders, postbus 5120, 3502 JC Utrecht.

1 Hier en nu in Nederland

Per 1 januari 1990 woonden er volgens een officiële schatting circa 750.000 leden van 'etnische minderheidsgroepen' in Nederland (Nederlanders van Surinaamse, Antilliaanse of Arubaanse oorsprong, Molukkers, zigeuners en woonwagenbewoners meegerekend). Dat is 5% van de totale Nederlandse bevolking (zie tabel I).

Van alle migranten komen Turken en Marokkanen uit de armste landen. Velen van hen zijn indertijd vertrokken omdat ze thuis de kost niet konden verdienen. Veel Turken en Marokkanen waren werkloos of hadden alleen seizoenwerk toen ze weggingen. Mechanisatie en schaalvergroting in de landbouw hebben arbeidskrachten uitgestoten. Industriële groei om deze mensen op te vangen is er niet of nauwelijks geweest, terwijl import en industrialisatie oude ambachten hebben verdrongen.

Zo belangrijk vond de Nederlandse regering het om goedkope arbeidskrachten hierheen te krijgen, dat ze vanaf 1964 met al deze landen wervingsovereenkomsten sloot. In 1974 werd deze officiële werving gestaakt. Door de afnemende economische groei en de toenemende automatisering was er geen behoefte meer aan goedkope arbeidskrachten. Maar degenen die al in Nederland waren, bleven toch langer dan iedereen had gedacht. Zij waren (voorlopig) ook nog wel nodig op de arbeidsmarkt. In toenemende mate lieten zij hun gezinsleden overkomen. Hun kinderen groeiden op en begonnen op hun beurt ook weer huwelijkspartners uit Turkije en Marokko te halen.

Heel langzaam begon de gedachte post te vatten dat een groot deel van deze migranten wel eens voorgoed in Nederland zou kunnen blijven. In de Minderhedennota van september 1983 gaat de regering daar dan ook officieel van uit. In deze nota wordt ook veel gesproken over vermindering van achterstand en bestrijding van achterstelling. Waar deze achterstand en achterstelling uit bestaan, wordt hier globaal beschreven voor rechtspositie, positie op de arbeidsmarkt, huisvesting en onderwijs.

2 Rechtspositie

Van het vreemdelingenrecht ligt weinig vast in de Vreemdelingenwet zelf. Het overgrote deel van het vreemdelingenrecht is te vinden in de zogenaamde Vreemdelingencirculaire, een losbladige uitgave van de Staatsuitgeverij waarin de instructies staan van de staatssecretaris van Justitie aan de politie en de grensbewaking.

Als het vreemdelingenbeleid om wat voor reden dan ook wordt gewijzigd, moet zo'n wijziging na verloop van tijd in de circulaire terug te vinden zijn. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat vooral jonge buitenlanders hun rechtspositie als 'losbladig' ervaren. De veelvuldige wijzigingen van het vreemdelingenbeleid veroorzaken bij migranten een gevoel van voortdurende onzekerheid over hun verblijfsmogelijkheden. Zij hebben dan ook vaak het idee dat de regering of de politie

hen op elk moment het land kan uitzetten. Feitelijk is dat onjuist, maar begrijpelijk is het wel.

3 Soorten verblijfstitels

Het Nederlandse vreemdelingenrecht kent diverse zogenaamde verblijfstitels al naar gelang de duur van het verblijf.

3.1 Visum

Marokkanen en Turken die hier voor een periode van minder dan drie maanden willen verblijven, hebben een visum nodig. Om een visum te verkrijgen, is een uitnodiging nodig van iemand die in Nederland woont. Deze moet bereid en in staat zijn de kosten van de reis en het verblijf te betalen, omdat het vrijwel onmogelijk is uit Marokko of Turkije deviezen mee te nemen.

3.2 Vergunning tot verblijf

Voor een verblijf van langer dan drie maanden is een vergunning tot verblijf nodig. Een dergelijke vergunning is normaliter één jaar geldig. Bij ongewijzigde omstandigheden moet de vergunning jaarlijks worden verlengd. Een verblijfsvergunning kan volgens de Vreemdelingenwet worden geweigerd op gronden ontleend aan het algemeen belang. In de praktijk is het net andersom. Een verblijfsvergunning wordt altijd geweigerd, tenzij er een reden is een vergunning te verlenen. Aan het eind van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig was het hebben van een baan voldoende reden een buitenlander een verblijfsvergunning te verlenen.

Sinds de werving van arbeidskrachten in 1974 is stopgezet, is het hebben van werk niet langer een reden voor de staat aan een vreemdeling een verblijfsvergunning te verlenen. Nu de werkloosheid in Nederland tot grote omvang is gestegen, wordt steeds zorgvuldiger nagegaan, of er niet een Nederlander of andere al langer legaal in Nederland verblijvende buitenlander te vinden is voor dat werk, alvorens een

Tabel I. Etnische minderheidsgroepen in Nederland per 1 januari 1990. (Totaal ± 750.000 personen.)

Turken	191.455 (man: 103.759 vr: 87.696)
Marokkanen	147.975 (man: 82.140 vr: 65.835)
Spanjaarden	17.429
Italianen	16.745
Jogoslaven	12.824
Portugezen en Kaapverdiënen	10.381
Grieken	4.456
Tunesiërs	2.441
Egyptenaren	3.297
Chinezen (Volksrepubliek China)	6.163
Viëtnamezen	5.194
Surinamers	215.343
Antillianen en Arubanen	71.076

nieuwe buitenlander in aanmerking te laten komen voor een verblijfsvergunning. De thans meest voorkomende redenen verblijfsvergunningen te verlenen, zijn gezinshereniging met een hier wonende buitenlander, huwelijk of duurzame relatie met een Nederlander en studie.

3.3 Vergunning tot vestiging (gele kaart)

De vestigingsvergunning geldt voor onbepaalde duur en kent geen beperkingen, en kan na vijf jaar verblijf worden aangevraagd, mits men ouder is dan 18 jaar.

3.4 Verblijf voor onbepaalde duur (blauwe kaart)

Als laatste is er nog een verblijfstitel die wordt verstrekt aan de man of vrouw van een Nederlander of van een houder van een vergunning tot vestiging en aan diens minderjarige kinderen, mits zij feitelijk tot het gezin behoren. Zij krijgen deze verblijfstitel voor onbepaalde duur niet onmiddellijk, maar pas nadat zij één jaar een gewone verblijfsvergunning hebben gehad. Deze verblijfstitel kan men in de praktijk verliezen als gevolg van echtscheiding of vertrek van de houder van de vergunning tot vestiging naar het buitenland. Minderjarigen verliezen deze verblijfstitel, zodra zij 18 jaar worden of als zij vóór het bereiken van hun meerderjarigheid huwen. Dit is eveneens het geval als zij het ouderlijk gezin om een andere reden verlaten.

4 Huwelijk en gezinshereniging

Er zijn aparte regels voor de gezinshereniging van Nederlanders, buitenlandse werknemers met een verblijfsvergunning en van buitenlandse werknemers met een vestigingsvergunning. Tevens zijn er regels voor toelating op grond van een (ongehuwde) relatie.

De meeste mannen van de eerste generatie zijn al langer dan tien jaar in Nederland en doorgaans in het bezit van een vestigingsvergunning. Hun verblijfspositie is daardoor sterk. Zij kunnen hun vestigingsvergunning slechts verliezen wegens crimineel gedrag, hetgeen onder deze groep vrijwel niet voorkomt. Werkloosheid is geen reden een houder van een vestigingsvergunning het land uit te zetten.

De meeste verblijfsrechtelijke problemen ondervindt deze groep echter bij remigratie. Hun verblijfstitel vervalt bij het huidige beleid dan onherroepelijk. Een groot aantal van deze mannen is als gevolg van ploegendiensten en zware, lichamelijke arbeid in de WAO beland. Bij de huidige stand van zaken in de WAO is het mogelijk om met behoud van WAO-uitkering te remigreren. De buitenlander die dat doet, loopt echter het risico dat na een aantal

jaren de bedrijfsvereniging besluit de betroukkene 'af te schatten', hetgeen betekent dat de WAO-uitkering wordt verlaagd of geheel stopgezet. De gemigreerde Turk of Marokkaan kan dan geen kant meer uit, omdat terugkeer naar Nederland inmiddels onmogelijk is geworden.

Als een migrant, om wat voor reden dan ook, niet in het bezit is van een vestigingsvergunning maar slechts beschikt over een verblijfsvergunning, kan werkloosheid een bedreiging vormen voor het verblijf in Nederland.

5 De vrouwen van de eerste generatie

De meeste vrouwen van de eerste generatie zijn hier gekomen in het kader van gezinshereniging. Omdat de gezinshereniging in de meeste gevallen pas na vijf à zeven jaar verblijf van de man in Nederland plaatsvond, was de man vaak reeds in het bezit van een vestigingsvergunning. De vrouwen kregen dan gedurende het eerste jaar van het verblijf een verblijfsvergunning en daarna het verblijf voor onbepaalde duur (de blauwe kaart).

De meeste verblijfsrechtelijke problemen ontstaan als gevolg van echtscheiding. Vrouwen die minder dan drie jaar gehuwd zijn en minder dan één jaar legaal in Nederland wonen, kunnen na echtscheiding zonder meer het land uit worden gezet. Buitenlandse vrouwen worden nooit uitgezet als er in het licht van de plaatselijke situatie in het land van herkomst geen redelijke opvang aanwezig is. Hierbij wordt rekening gehouden met de vraag of vrouwen afkomstig zijn uit een gebied waar gescheiden vrouwen niet worden geaccepteerd. Een weinig bekende verbetering van de rechtspositie van buitenlandse vrouwen vormt de bepaling dat, als zij vijf jaar in Nederland wonen en hun man een vestigingsvergunning heeft, zij ook een vestigingsvergunning kunnen krijgen, ongeacht de vraag of zij zelf werk hebben.

6 Jongeren

Ook de rechtspositie van buitenlandse jongeren is in de afgelopen jaren verbeterd. De jongeren die in het kader van gezinshereniging komen, krijgen het eerste jaar van hun verblijf een verblijfsvergunning. Als hun vader een vestigingsvergunning heeft, hetgeen doorgaans het geval is, krijgen zij na dat jaar verblijf voor onbepaalde duur. Bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd, bij een huwelijk vóór hun achttiende of bij het verlaten van het ouderlijk huis om een andere reden, gaat dat verblijf voor onbepaalde duur verloren. Dat gezinshereniging de reden van hun komst naar Nederland is, moet blijken uit het feit dat zij tenminste één jaar bij hun ouders thuis

hebben gewoond. Als zij ten minste vijf jaar in Nederland wonen en een leeftijd van minimaal 18 jaar hebben bereikt, hebben zij recht op een vestigingsvergunning. Jongeren die met hun ouders mee remigreren, verliezen hun rechten als zij niet binnen negen maanden terugkomen.

Een specifiek probleem voor Turkse jongens vormt de militaire dienst in Turkije. De mogelijkheid bestaat om de militaire dienst af te kopen. Dat kost DM 15.000, maar ook dan moeten de jongeren nog twee maanden in dienst. Anders duurt de dienstplicht 18 maanden. Verblijfsrechtelijk levert de dienstplicht geen problemen meer op. Als men zich vóór de dienstplicht afmeldt bij de vreemdelingenpolitie en men zich binnen zes maanden na afloop van de dienstitijd weer meldt bij het Nederlands consulaat in Turkije, gaat de verblijfstitel niet verloren.

7 Plaats op de arbeidsmarkt

7.1 De mannen

Als groep nemen migranten een lage plaats in op de arbeidsmarkt. De mannen zijn naar West-Europa gekomen om tekorten aan ongeschoolde industriearbeid op te vullen en nog steeds zijn ze in Nederland in deze tak van arbeid sterk oververtegenwoordigd. In bepaalde bedrijfstakken kwamen ze als redders in de nood (scheepsbouw, textiel, kasbouw). Deze hadden anders veel eerder moeten inkrimpen. Het ging bovendien om weinig gewaardeerd en slecht betaald werk, dat zelden kans bood op een bedrijfsopleiding of promotie. Vooral beter opgeleiden kunnen gefrustreerd raken door het ontbreken van enig perspectief.

Intussen is voor steeds meer migranten het probleem dat ze helemaal geen werk meer hebben. Arbeidsintensieve bedrijfstakken zoals de grootmetaal, de scheepsbouw en de textiel zijn sterk ingekrompen en nieuwe produktietechnieken zijn ingevoerd. Er zijn nu te veel ongeschoolde arbeidskrachten in Nederland. Daarnaast zijn buitenlanders in verhouding langer werkloos dan Nederlanders. Ook onder vinden ze steeds meer concurrentie van ongeschoolde of iets meer geschoolde Nederlanders. In hoeverre discriminatie meespeelt bij sollicitaties is moeilijk aan te tonen, maar het is een feit dat veel buitenlanders slechte ervaringen hebben met personeelchefs of uitzendbureaus.

7.2 De vrouwen

Buitenlandse vrouwen werken meestal uit financiële noodzaak. Hun ongeschoolde arbeid is niet erg in trek en als ze werk vinden, krijgen ze vaak weinig betaald en

geen contract. Door het gebrek aan kinderopvang is het vinden van werk voor hen extra moeilijk. Soms gaan de vrouwen over op thuiswerk: garnalen pellen, dia's inramen of textiel stikken.

7.3 De jongeren

Uit een omvangrijk onderzoek in 1981, waarbij maar liefst 600 jonge Turken en Marokkanen van 16 tot 25 jaar werden geïnterviewd, bleek dat het de jongeren niet veel beter vergaat. Nu ging het hier ook eigenlijk over een 'overgangsgeneratie' van jongeren die vrijwel allemaal na hun elfde jaar naar Nederland waren gekomen en de aansluiting met het Nederlandse onderwijs hadden gemist. De helft sprak matig tot slecht Nederlands. Ze deden veel moeite om werk te vinden, maar misten de diploma's en zagen het werk vaak naar Nederlanders gaan; 33% was werkloos tegen 18% van hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Van degenen die wel werkten, deed meer dan de helft ongeschoold werk dat vaak als zwaar, vuil, gevaarlijk, eentonig dan wel lawaaiig viel te bestempelen. Een kwart van de jonge mannen werkte in ploegdienst.

Ook na 1981, het jaar van bovengenoemd onderzoek, hebben buitenlandse nieuwkomers op de arbeidsmarkt het niet gemakkelijk gehad. Aangezien de werkgelegenheid bleef afbrokkelen, nam de werkloosheid toe, ook onder jonge migranten. Zij werden en worden verdrongen door beter opgeleide Nederlandse jongeren. Bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is nu zelfs sprake van een werkloosheidspercentage onder buitenlandse jongeren van 45 tot 60%.

Werkloosheid is voor jong en oud een plaag. Niet alleen vanwege de voortdurende angst te worden uitgezeten, maar ook door een arbeidsethos dat bij Turken en Marokkanen nog nauwelijks ter discussie staat. Werken is een plicht en het is gezond. In de landen waar zij of hun ouders vandaan komen staat werkloosheid voor hongersnede en schande.

8 Huisvesting

Voor de huisvesting van de eerste buitenlandse arbeiders waren de bedrijven verantwoordelijk. Het was de tijd van de 'woonoorden', de particuliere en bedrijfspensions, de hotels en de caravans. Soms heel goed, maar vaak te vol, slecht schoongehouden en brandgevaarlijk. Sommigen woonden vele jaren in dergelijke onderkomingen.

Vanaf het begin van de jaren zeventig lieten steeds meer mannen hun gezin overkomen. Dit bracht de noodzaak van een eigen dak boven het hoofd mee; 'passende

woonruimte' was immers een voorwaarde voor gezinshereniging. De migranten begaven zich dus op de woningmarkt, op zoek naar een huis. De meesten wilden eigenlijk wel huren, maar kregen te maken met de woningnood in de steden van West- en Midden-Nederland, waar ze in grote meerderheid woonden. Bovendien zochten ze ruime woningen, omdat hun gezinnen gemiddeld groter zijn dan die van Nederlanders. Daar stond tegenover dat ze niet zo veel geld te besteden hadden. Door financiële verplichtingen tegenover de familie thuis, reiskosten en pogingen om te sparen konden ze zeker 10% minder uitgeven dan Nederlanders met vergelijkbare inkomens. Door dit alles waren en zijn ze aangewezen op een categorie woningen in de laagste prijsklasse.

Wanneer de migrant is ingeschreven als woningzoekende, staat hij of zij vaak lang op de wachtlijst, bijvoorbeeld omdat urgentere gevallen voor moeten gaan. Waar de gemeente een spreidingsbeleid voerde, moesten ze ook langer wachten. Dat beleid kwam erop neer dat bepaalde gebieden voor migranten gesloten werden verklaard, terwijl de duurdere wijken voor hen toch niet te betalen waren. Ook rechtstreekse discriminatie speelt een rol, zowel bij woningbouwverenigingen en gemeentelijke huisvestingsbureaus als bij particuliere verhuurders.

9 Financiële zorgen

De meeste migranten zijn hierheen gekomen in de hoop flink te kunnen sparen en dan weer terug te gaan, maar het leven in Nederland bleek veel duurder te zijn. Belastingen, sociale premies en financiële verplichtingen tegenover familieleden in het land van oorsprong maakten het inkomen van het begin af aan klein en het sparen moeilijk. Toen de terugkeer van jaar tot jaar moest worden uitgesteld, lieten steeds meer mannen hun gezinnen overkomen naar Nederland, maar dit bracht weer nieuwe kosten met zich mee, zoals hoge woonlasten. Degenen die een, veel te duur, huis hebben gekocht om hun gezin te kunnen laten overkomen, kunnen hun schulden nu soms alleen in de hand houden door een dubbele baan of doordat vrouwen en/of kinderen mee verdienen. Als één of meer van deze inkomens wegvalt – en dat komt steeds meer voor – kunnen ze echter al snel hun vaste lasten niet meer betalen en dan raken ze in een moeilijk parket.

10 Onderwijs

Hocwel de schattingen uiteenlopen, spreekt zeker 55% van de Marokkanen slecht Nederlands. Hetzelfde geldt voor 40% van de Turken. Deze problemen gel-

den vooral voor degenen die in Marokko of Turkije zijn opgegroeid. En dat is geen wonder, want in deze landen liet (vroeger nog meer dan nu) de onderwijssituatie veel te wensen over. In Marokko is 60% van de bevolking nog analfabeet; de koranschool – voor kinderen van vier tot zes jaar – is vaak het enige onderwijs. Ze leren daar teksten uit de koran schrijven (in klassiek Arabisch) en wat rekenen. Kinderen van zeven tot 12 jaar moeten eigenlijk wel naar de lagere school, maar meer dan een derde gaat niet. Vooral voor kinderen op het platteland, waar de meeste Marokkanen in Nederland vandaan komen, is het onderwijs schaars en slecht. Driekwart van de bevolking boven de 15 jaar is daar analfabeet. Plattelandsvrouwen kunnen bijna geen van allen lezen en schrijven.

In Turkije bestaat een leerplicht en moeten kinderen van zeven tot 14 jaar naar een staatschool. Volgens officiële gegevens gaat meer dan 90% van de kinderen ook werkelijk naar school. Maar volgens anderen kan de helft van de Turkse bevolking niet of nauwelijks lezen en schrijven, met grote verschillen tussen diverse delen van het land.

De kennis van de Nederlandse taal van de ouderen verbetert meestal niet veel meer na de eerste jaren in Nederland, tenzij ze deelnemen aan een of andere vorm van volwassenenonderwijs. De behoefte aan onderwijs en taalcursussen neemt toe, vooral onder Turkse en Marokkaanse vrouwen. Juist zij missen erg veel informatie over de Nederlandse samenleving. Maar het onderwijs in Nederland sluit in het algemeen niet aan bij het niveau van de buitenlandse leerlingen. Dat geldt ook voor de jongere generaties. Onderwijs zou voor jonge buitenlanders een sleutel kunnen zijn tot een betere plek in de Nederlandse maatschappij. Daarom is het bedroevend dat veel jongeren die wel in Nederland naar school zijn gegaan, er zonder diploma weer van af zijn gekomen. Meestal na een paar jaar lager beroepsonderwijs, maar soms al na de lagere school. Velen missen toch de aansluiting met het Nederlandse onderwijs. Is het niet door taalproblemen, dan wel doordat hun vooropleiding tekort schiet. Slechts 12% van de Turkse kinderen gaat na de lagere school naar het algemeen vormend onderwijs tegen 50% van de Nederlandse kinderen. Over het algemeen komt onder buitenlandse kinderen veel schoolverzuim voor. Voor buitenlandse meisjes variëren de schattingen van het schoolverzuim van 10% tot ruim 30%. Natuurlijk zullen de buitenlandse kinderen het makkelijker krijgen naarmate ze op jongere leeftijd naar een Nederlandse school gaan. Er is echter een overgangsgeneratie van jongeren die zeker wat het onderwijs betreft tussen de wal en het schip zijn beland.

11 Sociaal-economische positie en gezondheid

Gezondheid is, ook in Nederland, ongelijk verdeeld. Mensen aan de onderkant van de samenleving zijn vaker ziek en overlijden eerder dan mensen uit de maatschappelijke bovenlaag. Diverse studies hebben aangetoond dat er verband bestaat tussen sociaal-economische positie en gezondheidstoestand.

Als men bij migranten die gezondheidsklachten hebben rekening wil houden met eventuele achtergronden, moet men het dus niet alleen in culturele factoren zoeken. Mensen die er qua inkomen, opleiding en beroep het slechtst aan toe zijn, hebben ook een slechtere gezondheid. Voor arbeiders met een lage opleiding geldt, ongeacht hun culturele achtergrond, dat vooral zij te lijden hebben van een hoog werktempo dat door machines wordt bepaald, van monotone handelingen, lawaai, stof, hitte, giftige dampen, overwerk, ploegendiensten enz. Angst voor werkloosheid en inspanningen om weer aan de slag te komen, komen daar nog bij. Financiële problemen, slechte huisvesting, een in staat van afbraak verkerende buurt, al deze omstandigheden beïnvloeden de gezondheid. De onmacht veranderingen aan te brengen versterkt het ziekmakende karakter van dergelijke omstandigheden. Het is dus aannemelijk dat de gezondheidstoestand van migranten minder goed is dan het Nederlandse gemiddelde, alleen al op grond van de sociaal-economische positie. Bovendien kan de migratie zelf een bron van spanningen zijn, die uiteindelijk tot ziekte leidt.

Concluderend kunnen we stellen dat Turkse en Marokkaanse migranten een kwetsbare groep in de Nederlandse samenleving vormen. De oorzaken van die kwetsbaarheid moeten worden gezocht in hun sociaal-economische positie, hun leven als migrant, cultuurverschillen en de onderzonden discriminatie.

12 Teruggaan of blijven

Wat drijft mensen om terug te gaan? Soms spelen leeftijd en gezondheid een rol. Turken en Marokkanen boven de 45 jaar voelen zich vaak oud en op. Frustraties in het werk, gebrek aan sociale contacten en gezondheidsproblemen spelen ook een rol. Sommi-

ge ouders zijn bang dat de kinderen te veel vernederlandsen en dat ze hen zullen kwijtraken. Vanuit dit perspectief willen ze dat de kinderen de eigen taal goed leren en een opleiding volgen waarmee ze in Turkije of Marokko iets kunnen doen. Maar dit is niet altijd genoeg; soms voelen ze zich genoodzaakt terug te keren. Werkloosheid brengt financiële problemen met zich mee en een gevoel van onzekerheid. Werk was immers de enige reden om naar Nederland te komen.

Teruggaan betekent in ieder geval niet zomaar wat inleveren: wie teruggaat naar Turkije of Marokko heeft bitter weinig kans op werk en inkomen. Ook valt de remigrant buiten de sociale zekerheid, voor zover die in Marokko en Turkije bestaat. Bovendien verliest hij of zij de meeste sociale rechten die in Nederland zijn opgebouwd. Alleen werkloze en arbeidsongeschikte migranten van 50 jaar of ouder kunnen met behoud van hun uitkering terugkeren.

Sommige migranten hebben hun land verlaten, omdat zij tot een onderdrukte religieuze minderheid behoren. Onder hen zijn er velen die niet eens terug willen. Weer anderen hadden te vrezen op grond van hun politieke opvattingen en activiteiten en zijn daarom vertrokken. Zij kunnen

moelijk terug. Dit geldt bijvoorbeeld voor sommige Koerden en meer in het algemeen voor linkse Turken en Marokkanen.

Statusoverwegingen hebben voor sommigen, vooral hoger opgeleiden uit de steden, een rol gespeeld bij het besluit te emigreren. Die kunnen ook weer meewegen bij de keuze al dan niet terug te keren. Men wil niet graag erkennen dat het allemaal misschien een vergissing is geweest. Het kan ten slotte zelfs zo zijn dat er met Nederland hechte banden zijn ontstaan. Vooral de kinderen kunnen opzien tegen de aanpassingsproblemen die hen te wachten staan in Turkije of Marokko. Ze hebben een taalachterstand, hun opleiding sluit niet aan op het onderwijs daar, hun diploma's worden niet erkend en bovendien is goed onderwijs er duur. Een andere psychologische factor is de teleurstellende, maar overtuigende ervaring van alle mensen, dat het dorp van hun jeugd, het Marokko of Turkije zoals zij het kennen, niet meer bestaat. Veel familieleden en vrienden van vroeger wonen elders.

Het dilemma luidt: teruggaan of blijven? Bijna alle Marokkanen en Turken van de eerste generatie dromen van teruggaan, maar schuiven de beslissing steeds maar op. Zij leven in een toestand van permanente tijdelijkheid.

Summary

TURKISCH AND MOROCCAN MIGRANTS IN THE NETHERLANDS

Key word: Ethnic minorities

During the years 1960-1970 a large number of foreign workers from mainly Turkey and Morocco came to the Netherlands. Most of the men came from rural areas and were poorly educated. In the seventies wives and children came to join their husbands and fathers. A lot of this 'first generation' of men and woman are now unemployed. Bad health makes it impossible for them to work. Their children and grandchildren are growing up in the Netherlands and quite a number of them are not benefitting fully from education and as a consequence do not have good opportunities in the job market.

The legal circumstances for foreigners are very complicated. The many changes in their legal status create a feeling of continuous insecurity about their residence here. Most of the migrants have a low social-economic status and as such are at risk with their health. The older migrants mainly wish to return to their own country, but feel that they are obliged to stay with their children in the Netherlands.

Most of the migrants came to the Netherlands in order to work, earn what is to them a substantial income, return home with their savings and start a business or settle in their own country. Their current situation in the Netherlands makes it very difficult for them to attain this ideal.

Literatuur

¹ BVGB. De buitenlandse patiënt; Turken en Marokkanen in de Nederlandse gezondheidszorg. Utrecht: NHG en BVGB, 1990.